

6-30-2019

PEDAGOGICAL SKILLS IN FORMATION OF A STUDENT'S MUSICAL KNOWLEDGE

Olga VASILCHENKO

Dotsent of the department of "Vocal", PhD, uzdsmi@madaniyat.uz

Follow this and additional works at: <https://uzjournals.edu.uz/cacenas>

Recommended Citation

VASILCHENKO, Olga (2019) "PEDAGOGICAL SKILLS IN FORMATION OF A STUDENT'S MUSICAL KNOWLEDGE,"
Culture and Arts of Central Asia: Vol. 10 : No. 1 , Article 16.
Available at: <https://uzjournals.edu.uz/cacenas/vol10/iss1/16>

This Article is brought to you for free and open access by 2030 Uzbekistan Research Online. It has been accepted for inclusion in Culture and Arts of Central Asia by an authorized editor of 2030 Uzbekistan Research Online. For more information, please contact brownman91@mail.ru.

Ольга ВАСИЛЬЧЕНКО
 “Вокал” кафедраси доценти,
 педагогика фанлари номзоди

ТАЛАБАЛАРНИНГ МУСИҚИЙ БИЛИМЛАРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА ПЕДАГОГ МАҲОРАТИ

Аннотация. Мазкур мақолада талабаларни шахс сифатида ҳамда уларнинг мусиқий билимлар бўйича кўникма-малакаларини шакллантиришда педагог маҳорати, талабаларнинг мусиқий билимларини такомиллаштиришда педагогнинг касбий компетентлиги, унинг самаралари, педагогик технологиялардан фойдаланиш юзасидан услубий тавсиялар берилган. Мусиқий фанларнинг шахс камолатида эстетик аҳамияти ўрганилган.

Калим сўзлар: вокал, мусиқа, билим, кўникма, компетентлик, педагогик маҳорат, талаба шахси, эстетик тарбия.

Ольга ВАСИЛЬЧЕНКО
 Доцент кафедрасы “Вокал”
 Кандидат педагогических наук

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ МАСТЕРСТВО В ФОРМИРОВАНИИ МУЗЫКАЛЬНЫХ ЗНАНИЙ СТУДЕНТОВ

Аннотация. В данной статье изложено мнение о формировании личности студентов и их педагогических навыков по музыкальным наукам, а также даны методические рекомендации и результаты по профессиональной компетентности педагога в использование педагогических технологий. Изучается эстетическое значение музыкальных предметов в самосовершенствовании личности.

Ключевые слова: вокал, музыка, знания, навыки, компетентность, педагогическое мастерство, личность студента, эстетическое воспитание.

Olga VASILCHENKO,
 Dotsent of the department of “Vocal”, PhD

PEDAGOGICAL SKILLS IN FORMATION OF A STUDENT'S MUSICAL KNOWLEDGE

Abstract. This article provides an opinion on the formation of the personality of students and their pedagogical skills on musical knowledge, and also gives methodological recommendations and results on the professional competence of the teacher in the use of educational technologies. The aesthetic significance of musical sciences in the self-improvement of personality has been studied.

Key words: vocal, music, education, art, competence, pedagogical education, student's personality, aesthetic education.

Мамлакатимизда қабул қилинган 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясида энг, аввало, давлат бошқаруви органларининг куйи бўғинлари фаолиятини тубдан яхшилаш, уларнинг халқ билан мулоқот қилишини таъминлаш, бу борада самарали ижтимоий ҳамкорлик механизмини мустаҳкамлаш устувор вазифа сифатида белгилаб қўйилган.

Ўзбекистонда кадрлар тайёрлашнинг сифат даражасини ошириш, халқаро стандартлар асосида олий малакали мутахассислар тайёрлаш учун зарур шарт-шароитларни яратиш, ҳар бир олий таълим муассасасининг жаҳоннинг етакчи илмий-таълим муассасалари билан яқин ҳамкорлик алоқалари ўрнатиши, ўқув жараёнига халқаро таълим стандартларига асосланган илғор педагогик технологиялар, ўқув дастур-

лари ва ўқув-услубий материалларини кенг жорий қилиш, талабалар, илмий-педагог кадрларни замонавий касбий билимлари ва креативлик қобилиятларини ривожлантириш, ёшлар аудиторияси билан иш олиб боришда интерфаол усуллардан самарали фойдаланиш масалалари Ҳаракатлар стратегиясининг устувор йўналишларига мувофиқ олий таълим даражасини сифат жиҳатидан ошириш ва тубдан такомиллаштиришнинг асосий вазифалари сифатида белгиланди [1.Б.39].

Жамият тараққиёти мамлакатимизда таълим соҳасида ўтказилаётган ислохотлар жаҳон андозасига мос етук ва юқори даражада фикрлайдиган кадрлар тайёрлашни тақозо этади. Бу эса ўқитишни ҳам мазмун, ҳам услуб жиҳатдан юқори даражага кўтарилишига олиб келади.

Инсонга биргина оламнинг яралиши ёки инсоният тарихи ва ривожини, одобу ахлоқ қоидалари,

маданият ҳақида билим беришнинг ўзи унинг маънавий-ахлоқий тарбияси учун етарли бўлмайди. Инсоннинг комиллик даражасига етишида ирода кудрати, масъулият туйғусини шакллантириш, касбга йўналтириш, меҳнатга, илмга, ўзга инсонларга меҳр уйғотиш, дилида улғу мақсадлар туғилишига эришиш лозим. Бунга турли йўллар, турли воситалар билан, биринчи навбатда ёш авлод тарбиясига самимий ва изчил ёндашув, тинимсиз изланишлар билан эришилади.

Жумладан, талабалар педагог раҳбарлигида мусикий билимларни эгаллаш, эгалланган билимларни амалиётда қўллаш бўйича маҳорат ва малакаларини оладилар, кундалик ҳаётда, ижодий жараёнда ва мусикий ускуналар билан ишлаш малакасини эгаллайдилар. Мусиқа таълими ўз ўрнида икки томонлама жараён бўлиб, у ўзида педагогнинг фаолиятини (таълим беришини) ва талабалар фаолиятини (таълим олишни) мужассамлаштиради.

Педагогнинг ўқув жараёнини ташкил қила олиши учун фақатгина мусиқа назарияси ва амалиётдан яхши билимларга эга бўлиши етарли эмас. Педагог ўқитиш жараёнини ва мусикий билимларни ўзлаштиришнинг психологик қонуниятларини, малака ва кўникмаларни шакллантириш ва ривожлантириш, фикрлашларни, айниқса, мустақил фикрлашга ўргатишни ҳам билиши зарур. Шунингдек талабаларнинг ёш хусусиятлари ва психологик ривожланишдаги индивидуал фарқларни, талабанинг кизиқишлари, хоҳишлари, ўқишга, меҳнатга, ўзгаларга ва ўз-ўзига муносабатини, бирор вазифани бажаришдаги мустақиллик, ташаббускорлик, талабчанлик, мақсад ва интилиши каби ирода ва ҳис-туйғу сифатларини, билиш фаолиятининг ва ақлий ривожланишнинг хусусиятларини билиши ҳам талаб этади.

Талабаларнинг мусикий билимлар бўйича кўникма-малакаларини шакллантиришда, энг муҳими, бу педагог маҳоратидир. Педагогнинг маҳорати – ўқув жараёнининг барча шакллари энг қулай ва самарали ҳолатда ташкил этиш, уларни шахс камолоти мақсадлари томон йўналтириш, талабаларда дунёқараш қобилиятини шакллантириш, жамият учун зарур бўлган фаолиятга мойиллик уйғотиш асосий вазифалардан ҳисобланади.

Мусиқа фани педагогининг маҳоратини белгилашда касбий компетентлик бирламчи омил бўлиб, замонавий педагогиканинг долзарб масаласидир. Хўш, компетентлик нима? Касбий компетентлик негизда қандай сифатлар акс этади? Педагог ўзида қандай компетентлик сифатларини ёрита олиши зарур?

Замонавий санъат таълимида ҳам етук ва маҳоратли санъаткорларни тарбиялаш, уларни даврнинг илғор кишилари сифатида камол то-

пишида педагогнинг замонавий қиёфаси муҳим жараёндир. ХХI аср педагогикасининг энг бирламчи талаби бу педагогнинг компетентлиги бўлиб, ўз ўрнида бу жараён соҳа ривожига ва тараққиётини таъминлайди.

Компетенция – у ёки бу соҳа бўйича билимдонлик [12.Б.62]. “Компетенция” (лот. *сопето* – эришяпман, муносибман, лойиқман) – 1) муайян давлат органи (маҳаллий ўзини ўзи бошқариш органи) ёки мансабдор шахснинг қонун, устав ёки бошқа ҳужжат билан белгиланган ваколатлари, ҳуқуқ ва бурчлари доираси; 2) у ёки бу соҳадаги билимлар, тажриба [13.Б.682].

Инглизча “*competence*” тушунчаси луғавий жиҳатдан бевосита “қобилият” маъносини ифодалайди. Мазмунан эса “фаолиятда назарий билимлардан самарали фойдаланиш, юқори даражадаги касбий малака, маҳорат ва иқтидорни намоён эта олиш”ни ёритишга хизмат қилади.

“Компетентлик” тушунчаси таълим соҳасига психологик изланишлар натижасида кириб келган. Шу сабабли компетентлик “ноанъанавий вазиятлар, қутилмаган ҳолларда мутахасссининг ўзини қандай тутиши, мулоқотга киришиши, рақиблар билан ўзаро муносабатларда янги йўл тутиши, ноаниқ вазифаларни бажаришда, зиддиятларга тўла маълумотлардан фойдаланишда, изчил ривожланиб борувчи ва мураккаб жараёнларда ҳаракатланиш режасига эгалик”ни англатади [4.Б.132].

Компетентлик тушунчаси деганда маълум бир соҳада талаба (масалан, бўлажак ўқитувчи) томонидан эгалланган компетенция, яъни маълум бир сифатларнинг тўлиқ шаклланган мажмуи тушунилади [2.Б.55]. Компетентлилик тушунчаси (лотинчадан *сопетенлиа*, *сопете* сўзидан олинган бўлиб – “биргаликда эришаман, қозонаман, мос келаман, тўғри келаман” деган маънони беради) луғатларда эса “нимадир тўғрисида фикр юритишга йўл берадиган билимларга эга бўлиш”, “хабардор бўлмоқ, ҳуқуқли бўлмоқ” деган маънони билдиради.

Амалда барча луғат тузувчилар “компетентлик” ва “компетенция” категорияларини чегаралаб қўяди. Компетентлик таърифи ўхшаш ва бир-бирини ўрнини эгаллайди (тўлдирди), шу билан бир вақтда компетенция сўзи учун ягона изоҳлаш йўқ, бу тушунча “ваколатлар йиғиндиси (ҳуқуқ ва мажбуриятлар) қандайдир орган ёки лавозимли шахснинг қонун, низомлар билан белгилаб қўйилган ушбу орган ёки бошқа ҳолатлар”, “нимадир тўғрисида фикр юритишга йўл берадиган билимларга эга бўлиш (эгалик қилиш)”, “кимдир яхши хабардор бўлган саволлар тўплами (соҳаси)” тушунилади [8.Б.209-210].

“Компетенция” атамаси кенг маънода умумий масалаларни ҳал этишда амалий тажрибалар асосида билим ва малакаларни қўллаш,

муваффақиятли ҳаракат қилиш қобилиятини билдиради. Лотинча “сампетере” – мувофиқ бўлмоқ сўздан келиб чиққан.

Компетенция – бу кутилган натижага олиб келувчи фаолият белгисидир. У билим маҳсули бўлиб, мутахассис томонидан уни амалиётда қўллаш олиш қобилиятидир. Компетенциянинг билимдан фарқи шундаки, вазифани амалий бажармасдан туриб, уни аниқлаб ҳам, баҳолаб ҳам бўлмайди. Малака компетентликнинг муҳим мезони бўлиб, у турли ҳолатларда, шу қатори муаммоли вазиятларда ҳам бир неча бор қўллаш натижасида намоён бўлади.

Ҳозирги кунда “компетенция” атамаси турли соҳаларда қўлланилади: ҳуқуқшунослик, тилшунослик, маданият соҳаларида, шунингдек, ташкилот, муассаса ёки компаниянинг муҳим компетенциялари.

Касбий компетентлик – мутахассис томонидан касбий фаолиятни амалга ошириш учун зарур бўлган билим, кўникма ва малакаларнинг эгалланиши ва уларни амалда юқори даражада қўллаш олинишидир.

Касбий компетентлик мутахассис томонидан алоҳида билим, малакаларнинг эгалланишини эмас, балки ҳар бир мустақил йўналиш бўйича интегратив билимлар ва ҳаракатларнинг ўзлаштирилишини назарда тутди. Шунингдек, компетенция мутахассислик билимларини доимо бойитиб боришни, янги ахборотларни ўрганишни, муҳим ижтимоий талабларни англай олишни, янги маълумотларни излаб топиш, уларни қайта ишлаш ва ўз фаолиятида қўллаш олишни тақозо этади.

Касбий компетентлик қуйидаги ҳолатларда яққол намоён бўлади:

- мураккаб жараёнларда;
- ноаниқ вазифаларни бажаришда;
- бир-бирига зид маълумотлардан фойдаланишда;
- кутилмаган вазиятда ҳаракат режасига эга бўла олишда.

Касбий компетенцияга эга мутахассис:

- ўз билимларини изчил бойитиб боради;
- янги ахборотларни ўзлаштиради;
- давр талабларини чуқур англайди;
- янги билимларни излаб топади;
- уларни қайта ишлайди ва ўз амалий фаолиятида самарали қўллайди [5.Б.46].

Тадқиқотчилар ўз тадқиқотларида компетенциянинг турли таълим йўналишларида турли жиҳатдан таҳлил қилишган.

Н.А.Муслимов бўлажак касб таълими ўқитувчиларининг касбий компетентликларини шакллантиришда таянч, умумий ва махсус компетентлик даражаларини шакллантириш муҳимлигини аниқлаган. Таянч компетентликлар – таълим олувчининг таълим жараёни

ниҳоясида эга бўлган барча тушунчалари, билими, кўникма ва малакаларидир. Хулқ-атвори ва фикрлаши кенг маънодаги “компетентлик” тушунчасига киритилади.

Таълим жараёнининг мақсади таълим олувчининг компетентликларини ривожлантиришни рағбатлантириш ҳисобланади. Компетентликларни икки турга ажратиш мумкин: 1) ўқув фани ёки таълим йўналиши билан бевосита боғлиқ бўлган компетентликлар – ихтисосликка оид махсус компетентликлар; 2) барча таълим йўналишлари бўйича ҳам муҳим ҳисобланадиган компетентликлар – умумий компетентликлар. Умумий компетентликлар баъзан “трансверсал кўникмалар” деб аталувчи, яъни, барча ёки кўпчилик фанлар йўналишларига хос бўлган кўникмаларга ўхшаб кетади. Умумий компетентликларнинг қанчалик муҳимлиги тўғрисидаги билимларни ривожлантириш мақсадида уларнинг энг муҳимларининг рўйхатини тузиб олиш зарур, уларнинг аҳамияти ва олий таълим муассасаларида ривожлантирилаётган компетентликларга мос келиш даражаси аниқланиши керак.

Компетентлик турларининг умумий томонлари ва фарқлари аниқланиб, таълим йўналишлари бўйича махсус компетентликлар рўйхати шакллантирилиши керак. Махсус компетентликлар гуруҳидан уларнинг қайси бирлари биринчи босқичда, қайсиси иккинчи босқичда ва қайсилари учинчи босқичда муҳимлиги, шунингдек, қайси босқичлари уларни ривожлантириш кераклиги аниқланади [9.Б.9-10].

Шунингдек, ўз тадқиқотида масалали-фаолиятли моделда таълим мазмуни уч даражада:

- таянч компетентлик (ўқув режасидаги барча блок фанлари учун);
- фанлараро компетентлик (ўқув режасидаги бир блок фанлари тўплами учун);
- предмет доирасидаги компетентлик (ўқув режасидаги бир фан юзасидан) шаклида келтирилган [10.Б.127].

Компетентлик уч муҳим омил билан боғлиқ бўлган замонавий педагогик технологияларни ўзлаштиришни назарда тутди:

- бошқа одамлар билан муносабатлар маданиятини;
- ўз фаолият соҳаси ҳақида ахборот олиш кўникмасини;
- ўқув ахборотини бошқаларга бериш кўникмасини.

Шундай қилиб, профессионал-педагогик компетентлик қуйидаги асосий компонентлар билан тавсифланади:

- шахсий-инсоний мўлжал;
  - педагогик жараённи тизимли идрок этиш;
  - ўз фаолияти соҳасида мўлжал ола билиш;
  - педагогик технологияларни ўзлаштирганлик.
- Ҳозирги пайтда олий ўқув юрти профессор-

ўқитувчисидан талаб қилинадиган компетентлик қуйидаги турларга ажратилади:

- профессор-ўқитувчи томонидан ўз билимини мунтазам равишда бойитиб бориш, эгаллаган малакаларини такомиллаштиришга тайёр бўлиш, замон янгиликларидан бохабар бўлиш;

- таълим жараёнида ахборот коммуникация, информацион технологиялари ва ўқитиш воситаларининг барча турини қўллаш олиш кўникма ва малакасига эга бўлиш;

- англандан ва мустақил фаолият (мустақил фикр, мақсад қўйиш, ўқув адабиёти ва қўшимча манбалардан тўғри фойдалана олиш);

- ташаббускорликда ўз ҳаракатлари учун жавобгарликни ҳис қила олиш;

- танқидий фикр юрита олиш ва дарс жараёнида юзага келган муаммоли вазиятларни ижобий ҳал эта олиш;

- ҳамкорлик, ўзаро бир-бирини тушуниш, эмпатия билдириш, ўзаро ҳурмат ва ишончга асосланган педагогик мулоқотни ўрната олиш;

- чуқур касбий билимдонликка эга бўлиш.

Ҳозирги замон олий ўқув юрти профессор-ўқитувчисининг касбий билимдонлиги ва қобилияти мезонларига қуйидагилар киради:

Ижтимоий билимдонлик – дарс мобайнида аудитория билан самарали ўзаро муомала шаклини ташкил эта олиш, ёшлар билан тил топиш ва соғлом маънавий муҳитни ҳосил қила олиш қобилияти.

Услубий билимдонлик – барча билимларини, кўрган-кечирганларни ёшларга тушунарли, равиш тилда етказа олиши, таълим технологияси ва методларидан самарали фойдаланиши.

Ихтисослик билимдонлиги – ўз фани ва предмети соҳаси бўйича чуқур ва ҳар томонлама мукамал билимларга эга бўла олиши, ўз устида ишлаш қобилияти.

Психологияда таъкидланганидек, ҳар бир шахс такрорланмасдир. У педагогик жараённинг ўз мақсади, иштиёқи ва шахсий хулққа эга бўлган иштирокчиси ҳамдир. Педагог доимо ўсиб-ўзгариб борадиган инсон билан ишлайди. Уларга ёндашишда бир хил қолип, шаклланиб қолган хатти-ҳаракатлардан фойдаланиш мумкин эмас. Бу эса педагогдан доимо ижодий изланиб туришни талаб қилади.

Мусиқа маданияти машғулотларлари педагогикнинг дидактик назарияси ва принциплари асосида тузилади. Мазкур принциплар мусиқа раҳбари ҳамда талаба томонидан бажариладиган барча таълим асослари – машғулотлар мазмунининг методлари ва машғулотларнинг тузилишидаги асосий талаблар ва унинг йўналишларини белгилаб беради. Мазкур принциплар асосан, ўқув материалларини қўллаш, мусиқа машғулотлари (дарслари) мазмуни ва режасини тузиш жараёнида қўлланади. Юқоридаги қайд этилган умум-

дидактик принциплари бир-бири билан узвий боғлиқ бўлиб, мусиқа машғулотларини давлат таълим стандартига мувофиқ миллий хусусиятларини асос қилиб мусиқа фаолияти изчиллигини таъминлайди.

Мусиқа таълимида ўқув жараёнини технологиялаштиришга, яъни ўқитишни ижодий ишлаб чиқаришга оид аниқ кафолатланган натижа берадиган технологик жараёнга айлантириш натижасида педагогик технологиялардан фойдаланиш ўз самарасини беради.

Педагогик технология – шундай билимлар соҳасики, улар ёрдамида уч мингинчи йилликда таълим соҳасида туб бурилишлар юз беради, ўқитувчи фаолияти янгиланади, билимга чанқоқлик, Ватанга меҳр-муҳаббат, инсонпарварлик туйғулари тизимли равишда шакллантирилади.

“Технология” тушунчаси техникавий таракқиёт билан боғлиқ ҳолда фанга 1872 йилда кириб келди ва юнонча икки сўздан – “техос” – “санъат”, “хунар” ва “логос” – “фан”, “таълимот” сўзларидан ташкил топиб, “Хунар фани” маъносини англатади. Бироқ бу ифода замонавий технологик жараённи тўлиқ тавсифлаб беролмайди, технологик жараён ҳар доим зарурий воситалар ва шароитлардан фойдаланган ҳолда амалларни (операцияларни) муайян кетма-кетликда бажаришни кўзда тутди. Янада аниқроқ айтадиган бўлсак, технологик жараён – бу меҳнат қуроллари билан меҳнат объектлари (хом ашё)га босқичма-босқич таъсир этиш натижасида маҳсулот яратиш борасидаги ишчи (ишчи машина)нинг фаолиятидир.

Педагогик технологияни ўқув жараёнига олиб кириш зарурлигини МДХ давлатлари ичида биринчилардан бўлиб илмий асослаб берган россиялик олим В.П.Беспалко “Педагогик технология – амалиётга жорий этиш мумкин бўлган педагогик тизимнинг лоёҳасидир”, – дейиш билан, қуйидаги таърифни беради: “Педагогик технология – бу ўқитувчи маҳоратига боғлиқ бўлмаган ҳолда педагогик муваффақиятни кафолатлай оладиган ўқувчи шахсини шакллантириш жараёни лойиҳасидир” [3.Б.19].

Т.С.Назарова таърифича: “Педагогик технология – таълим-тарбиядан кўзланган мақсадга эришиш учун ўқув жараёнида қўлланиладиган усуллар, воситалар мажмуидир” [11.Б.16].

Нуфузли ЮНЕСКО ташкилоти маъқуллаган таъриф бўйича “Педагогик технология – таълим шакллари оптималлаштириш мақсадида техник воситалар, инсон салоҳияти ҳамда уларнинг таъсирини инобатга олиб, ўқитиш ва билим ўзлаштиришнинг барча жараёнларини аниқлаш, яратиш ва қўллашнинг тизимли методидир” [14.Б.3].

Бугунги кунда таълим муассасаларининг ўқув-тарбиявий жараёнида педагогик технологиялар-

дан фойдаланишга алоҳида эътибор бераётганининг куйидагича асосий сабаблари бор:

– педагогик технологияларда шахсни ривожлантирувчи таълимни амалга ошириш имкониятларининг кенглигида, “Таълим тўғрисида”ги Қонун ва “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури”да ривожлантирувчи таълимни амалга ошириш масаласига алоҳида эътибор қаратилган.

– педагогик технологиялар ўқув-тарбия жараёнига тизимли фаолият ёндошувини кенг жорий этиш имконияти беради.

– педагогик технология ўқитувчини таълим-тарбия жараёнининг мақсадларидан бошлаб, ташхис тизимини тузиш ва бу жараён кечишини назорат қилишигача бўлган технология занжири-ни олдиндан лойиҳалаштириб олишга ундайди.

– педагогик технология янги воситалар ва ахборот усуллари қўллашга асосланганлиги сабабли, уларни қўлланилиши “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури” талабларини амалга оширишни таъминлайди [6.Б.22].

Ўқув-тарбия жараёнида педагогик технологияларнинг тўғри жорий этилиши ўқитувчининг бу жараёнда асосий ташкилотчи ёки маслаҳатчи сифатида фаолият юритишига олиб келади. Бу эса талабадан кўпроқ мустақилликни, ижодни ва иродавий сифатларни талаб этади.

Ҳар қандай педагогик технологиянинг ўқув-тарбия жараёнида қўлланилиши шахсий характердан келиб чиққан ҳолда талабани ким ўқитаётганлиги ва ўқитувчи кимни ўқитаётганига боғлиқ.

Педагогик технология асосида ўтказилган машғулотлар ёшларни муҳим ҳаётий ютуқ ва муаммоларига ўз муносабатларини билдиришларига интилишларини қондириб, уларни фикрлашга, ўз нуқтаи назарларини асослашга имконият яратади.

Ҳозирги даврда содир бўлаётган инновацион жараёнларда таълим тизими олдидаги муаммоларни ҳал этиш учун янги ахборотни ўзлаштириш ва ўзлаштирган билимларни ўзлари томонидан баҳолашга қодир, зарур қарорлар қабул қилувчи мустақил ва эркин фикрлайдиган шахслар керак.

Муסיқа таълими ва тарбиясида тизимлилик, илмийлик ва давомийлик принципи ҳар бир машғулотларда ўзининг тузилиши ва мазмуни билан илмий асосда ташкил топиши лозим. Муסיқа ҳақидаги билимлар доираси, муסיқа таълими ва тарбиясининг асосий омилдир. Унда инсоният яратган муסיқага оид қоидалар, ҳулосалар, умумлашган муסיкий тажрибалар ўз аксини топган. Уларни ўзлаштириш – муסיқа амалиёти йўлида билим ва кўникмалар ҳосил қилиш демакдир.

Муסיқа дарсларида муסיкий билимларни ўзлаштириш мукамал ўйланган ва асосланган

тизим бўйича ўтилиши ўта муҳим аҳамиятга эга. Бериладиган билимлар соддадан мураккабга қараб йўналтирилган бўлмоғи даркор. Ушбу принципнинг бузилиши талабаларнинг ўқув материални ўзлаштиришларига салбий таъсир кўрсатади, уларнинг муסיқа маданияти машғулоти (дарс)ларига бўлган қизиқишларини сўндиради.

Муסיкий билимларни тушунтиришда муסיқа педагоги, аввало, ўтилган мавзуларга таянмоғи лозим. Муסיқа саводи, жумладан, муסיкий билимларни ўзлаштириш жараёнида бериладиган билимлар аниқ тизимга солинган бўлмоғи керак. Янги тушунча ва билимлар аввал ўзлаштирилган билимларга асосланган бўлиши, аста-секин кенгайтирилиб ва чуқурлаштириб борилиши лозим. Бунда оддийдан мураккабга ва чуқурроққа қараб борган ҳолда ўз дидимизни мумтоз муסיқанинг энг яхши намуналари, замонавий композиторларнинг энг яхши асарлари асосида тарбиялашимиз керак.

Ўқув материаллари талабалар билим ва малакаларига мос ҳолда танланмоғи ва уларни такомиллаштиришга хизмат қилмоғи лозим. Бунда ҳар бир гуруҳнинг умумий билим ва малака даражаси ҳисобига олиниши шарт. Дастур асосида ҳар бир гуруҳнинг билим ва малакалари ҳисобига олинган ҳолда, муסיқа машғулотларининг йиллик календарь-мавзули режаси тузилади. Календарь-мавзули иш режасининг тузганда, унинг мазмунида талабаларнинг ёш хусусияти, муסיкий ўқуви, янги кўшиқлар, муסיқа тинглаш учун асарлар, муסיқа саводидаги ўқув материаллари, машғулотлар фаолиятлари ҳисобга олинади.

Муסיқа машғулотларида педагог томонидан аҳамият қаратиш лозим бўлган яна бир вазифа бу таълим ва тарбиянинг бирлигидир. Талабаларга таълим бериш билан бирга тарбиялаш, яъни уларнинг ақлий ва ахлоқий шаклланишларини бир бутунликда амалга ошириш зарур.

Муסיқа машғулотлари болаларга муסיкий билимларни бериш билан бирга уларнинг ахлоқий сифатларини ҳам шакллантириб боради. Қандай фаолият тури бўлмасин, ҳоҳ муסיқа тинглаш, ҳоҳ кўшиқ куйлаш, ҳоҳ муסיқа саводи, ҳоҳ муסיқа остида ритмик ҳаракатлар бажариш ва муסיкий асбобларда жўр бўлиш – буларнинг барчаси болаларнинг ахлоқий фазилатларини шакллантиришга хизмат қилади. Шунингдек, муסיкий дид, муסיкий қобилият, муסיкий тафаккур, муסיкий идрок, муסיкий дунёқараш ва муסיқа маданиятини шакллантиради.

Э.Б.Абдуллиннинг фикрича, муסיкий таълимнинг моҳияти, мақсад ва вазифалари, йўналиши, мазмун ва жараёнининг характерини очиб беришда принциплар асосий ўрин эгаллайди. Яъни, жумладан:

– фалсафий-эстетик йўналиш. Муסיкий таъ-

лимда инсонпарварлик қараш; бола шахсини санъат билан мулоқотда ўз-ўзини баҳолаши.

– мусиқашунослик йўналиши. Халқ, миллий ва замонавий мусиқа бирлигига таяниш; мусиқа жанрлари ва уларнинг ҳаёт билан боғлиқлигига таяниш; тинглаш, ижро этиш, ижод этиш фаолият асоси сифатида.

– бадиий-психологик йўналиш. Мусиқий таълимда онг ва тафаккур бирлигига таяниш.

– бадиий-дидактик йўналиш. Мусиқий таълим-тарбия бирлиги, изчиллик ва тизимлик, илмийлик, мусиқий таълим натижалари мустаҳкамлиги.

– мусиқий педагогик йўналиш. Образлилик ва бутунлик, мусиқий-педагогик мақсад ва воситалар алоқадорлиги, бадиийлик ва технология бирлиги. [7.Б.14].

Талабаларни мусиқий-эстетик тарбиялашнинг қулай шарт-шароитлари сифатида қуйидагилар тавсия этилади:

– талабаларни эстетик тарбиялаш жиҳатидан дарсларни мақсадга йўналтириш;

– мусиқа дарсларини аниқ тузилиши ва ўтилатган материалга мувофиқлигини таъминлаш;

– ўргатиладиган материални тўғри танлаш

(талабанинг ижодий имкониятини ҳисобга олган ҳолда) ва таълимга мос усул ва услубларни танлаш;

– мусиқа педагогининг болаларга мусиқий-эстетик тарбия беришида узвийлик ва тизимликка эришиш;

– бутун дарс (машғулот)лар давомида мусиқа педагоги томонидан маълум бир психологик муҳит яратиш;

– эстетик ҳарактердаги кечинмаларни ҳосил қилиш;

– мусиқа педагогининг эстетик, методик, психологик ва педагогик жиҳатдан машғулотга тайёр бўлишини таъминлаш.

Айни вақтда шуни таъкидлаш жоизки, талаба шахсини шакллантиришда амал қиладиган илмий асосланган мазмун ва методика, шакл ва усуллар муайян педагогик принципларга амал қилиши лозим. Бу принциплар таълим-тарбиянинг давр талабига, яъни замонавий ижтимоий буюртмага мослиги, педагогик жараёнда объектив-субъектив жараёнларнинг уйғунлиги, таълим-тарбияда мақсад, мазмун, метод ва воситаларнинг бир-бири билан боғлиқлиги каби педагогиканинг умумий қонуниятларига асосланади.

Адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги Фармони. // Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари тўплами. – Тошкент: 2017.
2. Алиев И.Т. Педагогининг касбий компетентлиги // Узлуксиз таълим тизимида ўқитувчиларни касбий-педагогик компетентлигини ривожлантириш муаммолари ва истикболлари: Респ. илмий-амалий анжумани материаллари. – Тошкент: Низомий номидаги ТДПУ, 2013. – 444 б.
3. Беспалко В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. – Москва: Педагогика, 1995.
4. Cropley, A., Cropley, D. Using Assessment to Foster Creativity. – Singapore: World Scientific. 2007.
5. Drapeau Patti. Sparking student creativity (practical ways to promote innovative thinking and problem solving). – Alexandria – Virginia, USA: ASCD, 2014.
6. Ишмухамедов Р, Абдуқодиров А, Пардаев А. Таълимда инновацион технологиялар. – Тошкент: Истеъдод, 2008. – 180 б.
7. Making more of music: an evaluation of music in schools 2005/08, Ofsted, February 2009.
8. Маннопов Ж., Холматова А. Касб таълими ўқитувчисининг мустақил педагогик фаолият юрита олиш компетентлигини шакллантириш // Узлуксиз таълим тизимида ўқитувчиларни касбий-педагогик компетентлигини ривожлантириш муаммолари ва истикболлари: Респ. илмий-амалий анжумани материаллари. – Тошкент: Низомий номидаги ТДПУ, 2013. – 444 б.
9. Муслимов Н.А. Бўлажак касб таълими ўқитувчиларининг касбий компетентлигини шакллантириш // Узлуксиз таълим тизимида ўқитувчиларни касбий-педагогик компетентлигини ривожлантириш муаммолари ва истикболлари: Респ. илмий-амалий анжумани материаллари. – Тошкент: Низомий номидаги ТДПУ, 2013. – 444 б.
10. Муслимов Н.А. Касб таълими ўқитувчисини касбий шакллантиришнинг назарий-методик асослари: Дис. ... пед.ф.д. – Тошкент: 2007. – 349 б.
11. Назарова Т.С. Педагогическая технология: новый этап эволюции. – Ташкент: 1999.
12. Педагогикадан атамалар луғати. – Тошкент: Фан, 2008. – 196 б.
13. Ўзбекистон миллий энциклопедияси. 4-жилд. Зебуннисо-Кониғил. – Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2002. – 704 б.
14. Фарберман Б.Л. Прогрессивные педагогические технологии. – Ташкент: 1999.